

Att sluta hälsoklyftorna i Sverige

Hur tar vi nästa steg?

Olle Lundberg
Professor och ordförande

Det handlar om jämlik hälsa

– Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete

DELBETÄNKANDE AV
KOMMISSIONEN FÖR
JÄMLIK HÄLSA

Delbetänkandets upplägg

1. **Varför jämlik hälsa?**
 - 1.1. Ojämlighet i hälsa som samhällsproblem
 - 1.2. Sociala bestämningfaktorer och skillnader i hälsa
 - 1.3. Vad menar vi med "hälsa"?
 - 1.4. Delbetänkandets fortsatta struktur
2. **Hälsans ojämlika fördelning**
 - 2.1. Introduktion
 - 2.2. Ojämlighet i hälsa mellan olika utbildningsgrupper
 - 2.3. Barns hälsa och familjebakgrund
 - 2.4. Skillnader i hälsa mellan grupper i särskilt utsatta situationer och övriga befolkningen
3. **Strategisk styrning och mer jämlika villkor**
 - 3.1. Den svenska folkhälsopolitiken
 - 3.2. Tidigare initiativ för jämlik hälsa – internationellt, nationellt, regionalt och lokalt
 - 3.3. Centrala områden för en mer jämlik hälsa
 - 3.4. Styrning och uppföljning av åtgärder för jämlik hälsa
4. **Politik för en god och jämlik hälsa**
 - 4.1. Grundläggande ställningstaganden och vägval för det fortsatta arbetet
 - 4.2. Inriktning av arbetet med förslag
 - 4.3. Viktiga utmaningar, möjligheter och uppgifter

Uppdraget - två huvudsakliga delar

- 1. Att lämna förslag på åtgärder som kan bidra till att hälsoklyftorna i samhället minskar**
 - Huvudfokus socioekonomi och kön
 - Kan avse ett brett spektrum av bestämningsfaktorer, men betoning av välfärdsfrågor
 - Kan riktas mot olika aktörer i samhället
 - Förslag på kort, medellång och lång sikt
- 2. Att genom ett utåtriktat och inkluderande arbetssätt öka medvetenhet och engagemang bland relevanta samhällsaktörer**

Centrala utgångspunkter

- **Hälsa är viktigt för människor!**
 - **86%** anser att hälsa är mycket viktigt; jfr. kärlek 70%, lycka 63%, rikedom 8% (SOM-undersökningarna)
- **God hälsa är kopplat till en rad centrala levnadsförhållanden och villkor**
- **Många politikområden och åtgärder är därmed av betydelse för god hälsa på lika villkor för hela befolkningen!**

Regeringens långsiktiga mål:

”De påverkbara hälsoklyftorna ska slutas inom en generation. Regeringens folkhälsopolitik syftar till att långsiktigt utjämna de skillnader som i dag finns mellan olika grupper. Hela befolkningen ska ha goda förutsättningar till en god hälsa.”

Prop 2015/16:1, Utgiftsområde 9, avsnitt 5.5, sid 111

Folkhälsopolitik – förankrad i grundlag

- **Grunden för folkhälsopolitiken finns i Regeringsformen 1 kap. 2 §:**
- ”Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. *Särskilt ska det allmänna trygga rätten till **arbete, bostad och utbildning** samt verka för social **omsorg och trygghet** och för goda förutsättningar för **hälsa.**”*

Vad är jämlik hälsa och varför är det viktigt?

Definition av ojämlikhet i hälsa

- **Vi definierar ojämlikhet i hälsa som**
 - ”Systematiska skillnader i hälsa mellan samhällsgrupper med olika social position”
 - Huvudfokus socioekonomi och kön
- **Vi skiljer mellan två delvis olika typer av ojämlikhet i hälsa**
 - Hälsogradienten som skär genom hela samhället
 - Hälsoskillnader mellan grupper i utsatta eller marginaliserade positioner och den övriga befolkningen

Förklaringar till ojämlikhet i hälsa

- Ojämlikhet i hälsa uppkommer genom att de *förhållanden, villkor och miljöer (resurser)* som människor lever i skiljer sig påtagligt åt för människor i olika sociala positioner
- Dessa resurser är sammankopplade och ömsesidigt förstärkande, och samspelar över hela livet
 - Hälsa är därmed både en förutsättning för och ett resultat av utbildning, arbete, försörjning etc.

Förklaringar till ojämlikhet i hälsa (2)

- **Skillnader i resurser ger inte bara skillnader i risk för ohälsa – också mottagligheten eller motståndskraften skiljer sig också åt mellan människor i olika sociala positioner**
- **Ojämlikhet i hälsa formas även av skillnader i handlingsutrymme inom och mellan sociala grupper**
 - Socialt bestämda handlingsmönster
 - Brist på resurser tenderar att i sig påverka människors beslut

Argument för jämlik hälsa

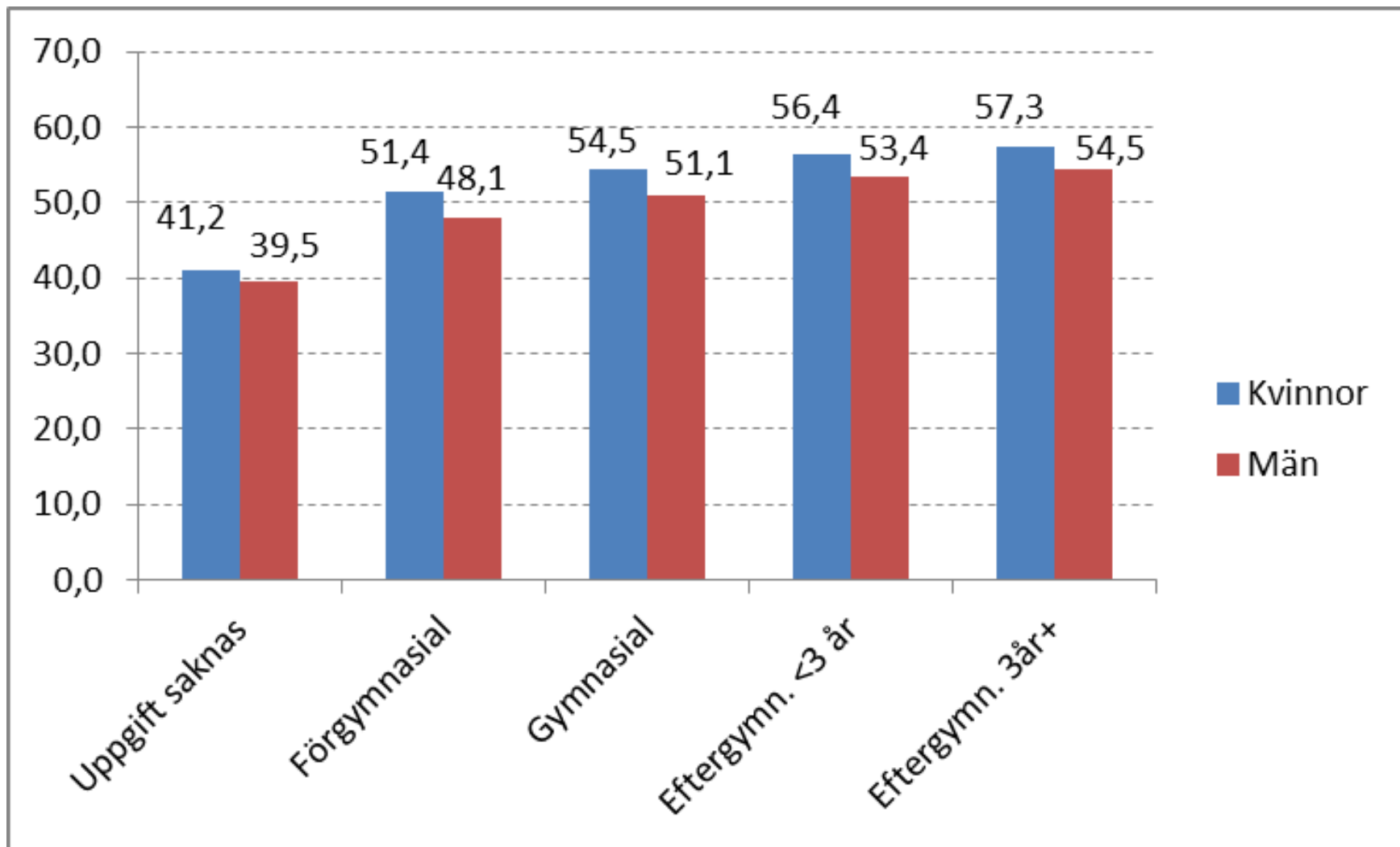
- **För enskilda människor och grupper**
 - Allas intresse av en god hälsa
 - Lagar och internationella överenskommelser
 - Rättviseteoretiska argument – Amartya Sen
 - Moraliska argument – den yttersta orättvisan
- **För hela samhället**
 - Investeringar i humankapital
 - Bättre resursanvändning med förebyggande
 - En hållbar utveckling

Hälsans ojämlika fördelning

Här fokus på dödlighet...

Medellivslängd vid 30, 2015

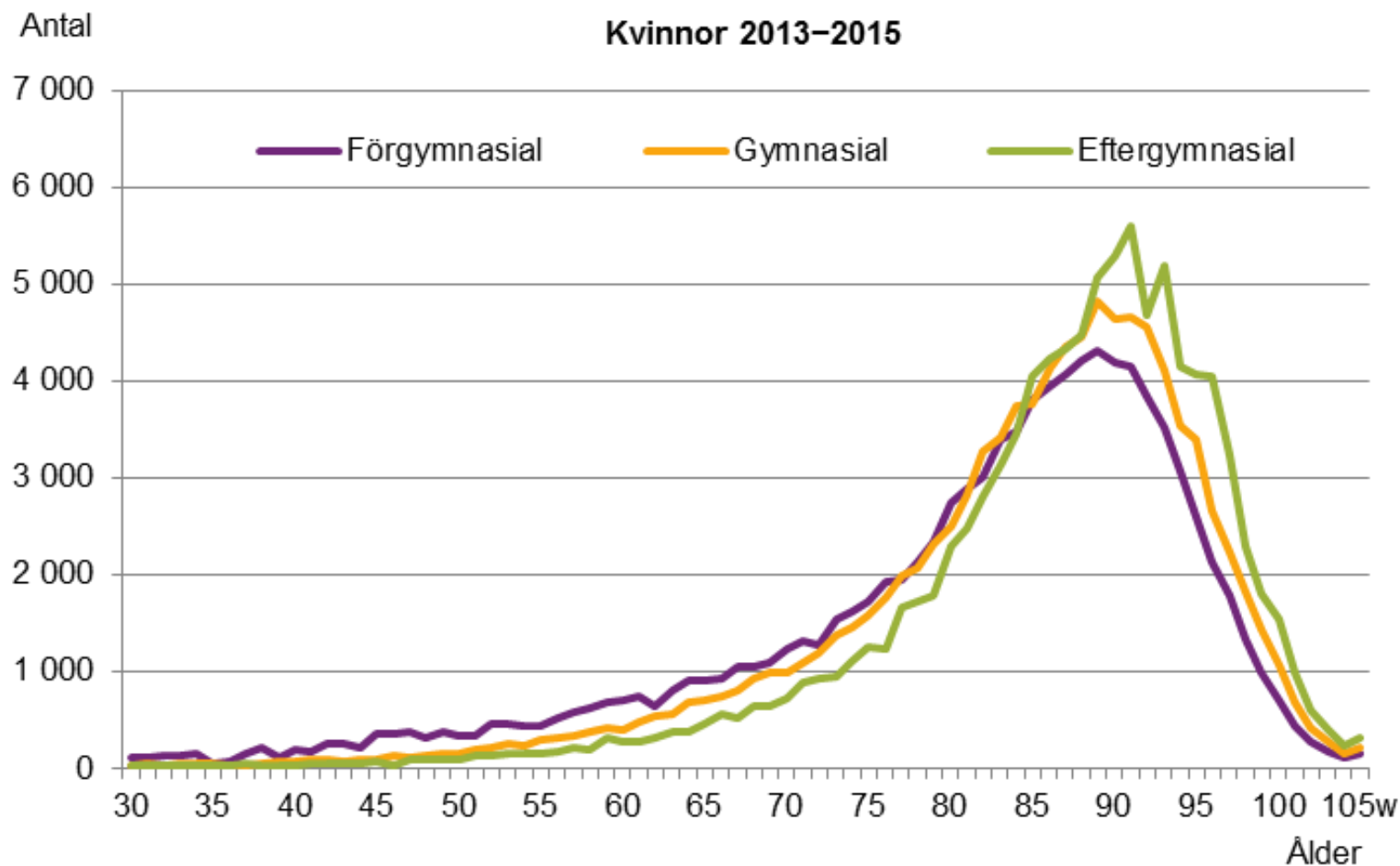
Källa: SCB

Kommissionen för jämlik hälsa

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

Ålder vid död efter utbildningsnivå

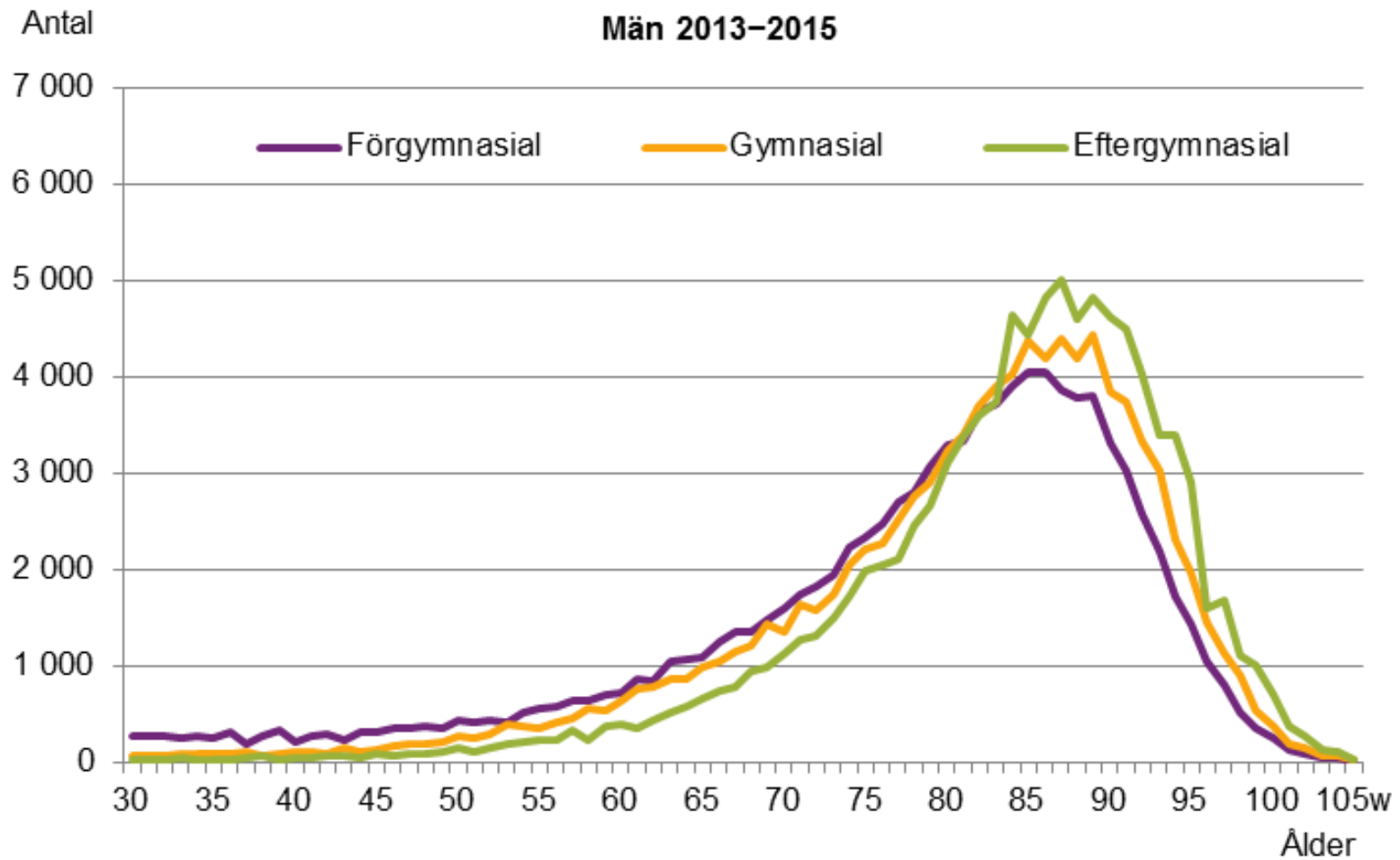
Källa: SCB

Kommissionen för jämlik hälsa

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

Ålder vid död efter utbildningsnivå

Källa: SCB

Kommissionen för jämlik hälsa

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

Ålder vid död efter utbildningsnivå

Medelvärde och spridning (SD), kvinnor och män 2000-2015

Period	Kvinnor			Män		
	Förgymnasial	Gymnasial	Eftergymnasial	Förgymnasial	Gymnasial	Eftergymnasial
2000-2002						
Medelålder vid döden	81,1	83,2	85,2	76,9	79,0	81,5
SD ifrån 30 års ålder	13,0	11,6	10,5	13,1	12,0	10,8
2006-2008						
Medelålder vid döden	81,3	83,9	85,8	77,8	80,1	82,5
SD ifrån 30 års ålder	13,5	11,4	10,5	13,3	12,0	10,7
2013-2015						
Medelålder vid döden	81,4	84,4	86,8	78,1	81,1	83,9
SD ifrån 30 års ålder	13,7	11,5	10,3	14,1	12,0	10,5

Källa: SCB

Kommissionen för jämlik hälsa

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

Mer jämlika livsvillkor och strategisk styrning och uppföljning

Två vägar mot mer jämlik hälsa

Analysen så långt pekar på två viktiga vägar för att nå en mer jämlik hälsa:

1. Sociala bestämningsfaktorer

- Mer jämlika villkor och möjligheter för människor i olika sociala positioner

2. Styrning och uppföljning

- Mer strategisk styrning och uppföljning, i allmänhet men särskilt avseende sociala skillnader

1. Sociala bestämningfaktorer

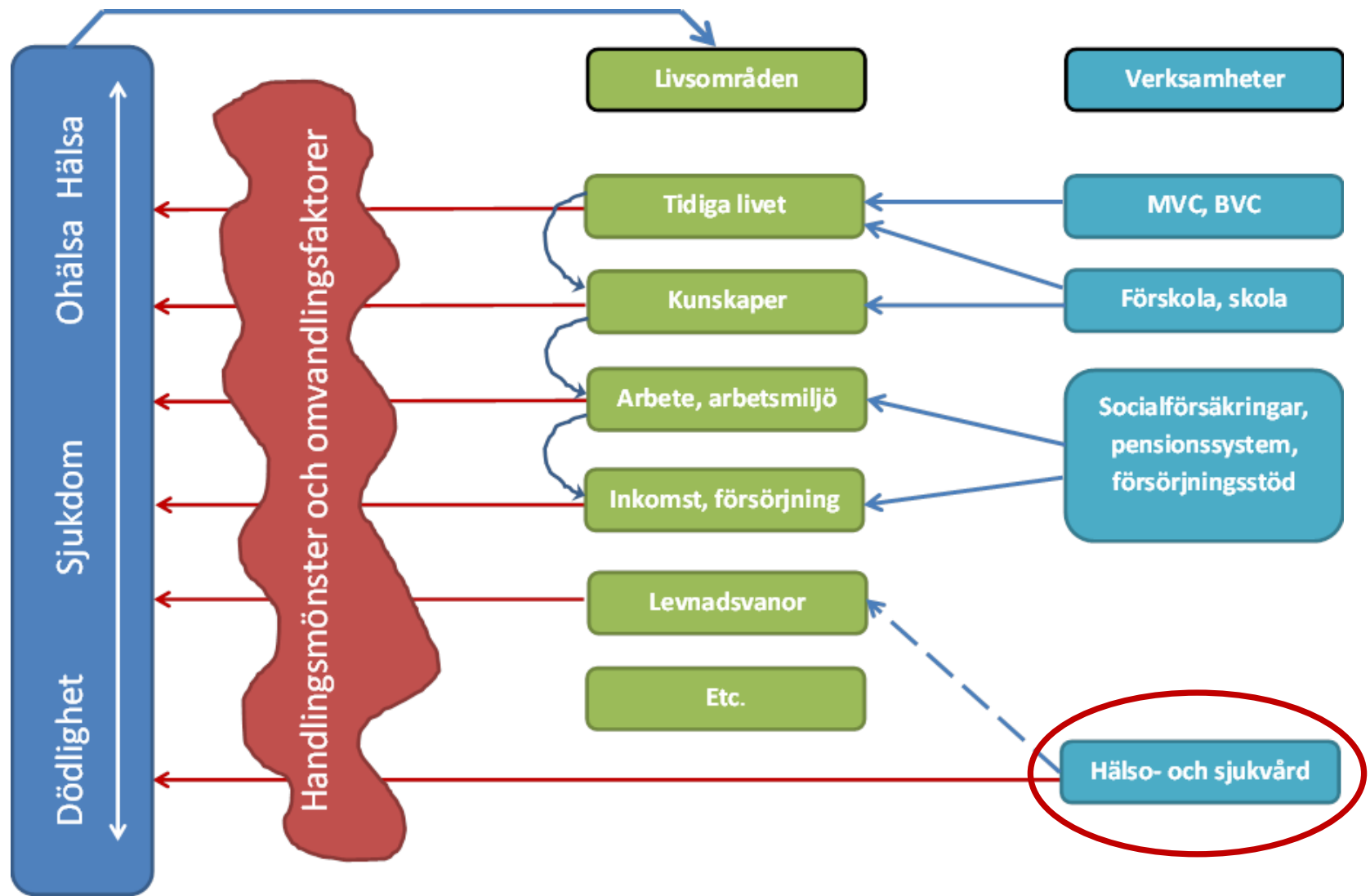
Vi lyfter fram sju livsområden där ojämlikhet i villkor och möjligheter (resurser) är avgörande:

1. Det tidiga livet
2. Kunskaper, kompetenser och utbildning
3. Arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö
4. Inkomster och försörjningsmöjligheter
5. Boende och närmiljö
6. Levnadsvanor
7. Kontroll, inflytande och delaktighet

Resurser kommer från olika håll

- **De som människor själva genererar**
 - I familjen, inom ramen för civilsamhället, på arbetsmarknaden etc.
- **De som välfärdsstatens institutioner tillhandahåller, t.ex.**
 - Mödra- och barnhälsovård
 - Förskola och skola
 - Socialförsäkrings- och transfereringssystem
 - Handikapp- och äldreomsorg
 - Hälsa- och sjukvård
- **God tillgänglighet och kvalitet på dessa kollektiva resurser bidrar till minskade hälsoklyftor**
 - Lyfta dem som har bristande egna resurser (permanent eller tillfälligt)

Olika verksamheters betydelse för hälsa

Mycket finns alltså redan på plats

- **De sju centrala livsområdena motsvaras av existerande välfärdsinstitutioner och verksamheter**
 - Dessa blir en viktig utgångspunkt för förslag
- **Existerande institutioner utgör inte alltid den resurs de är avsedda att vara**
- **Flera typer av åtgärder:**
 - Att stärka människors egna möjligheter att agera och generera resurser
 - *En god start i livet, stärka kompetens, underlätta val*
 - Att göra mer av sådant som fungerar
 - *Öka andelen som går i förskola, öka täckningsgrad och ersättningsnivå i socialförsäkringar m.m.*
 - Att göra bättre eller annorlunda för att få ut mer nytta för individer/brukare
 - *Ompröva arbetssätt, organisering samt skapa mer strategisk styrning och uppföljning*

2. Strategisk styrning och uppföljning

- **Den befintliga folkhälsopolitiken – rätt tänkt men ofullbordad**
- **Några konkreta problem vi identifierar är:**
 - Målstrukturen kan förtydligas, bl.a. saknas konkreta delmål
 - Bristande tvärsektorielt arbete, t.ex.
 - Relevanta myndigheters (brist på) uttalade uppdrag
 - Prioritet har legat främst på specifika folkhälsofrågor (som ANDT)
 - Genomslaget på regional och lokal nivå relativt gott, men olika över landet
 - Uppföljning av ojämlikhet borde göras mer systematiskt, både hälsa och bestämningsfaktorer

Strategisk styrning och uppföljning

- **Styrning och uppföljning mer generellt**
 - Budgetprocessers betydelse för strategiskt/långsiktigt arbete
 - Samordning och samverkan mellan berörda aktörer
 - Offentlig upphandling som instrument för jämlik hälsa
 - Tillgång på data och kunskaper om jämlik hälsa samt strukturer för mer systematisk uppföljning och utvärdering generellt

Sammanfattande observationer

- **Hälsan är ojämlik – gradient och marginal**
- **Orsakerna finns i många olika livsområden**
- **En politik för jämlik hälsa**
 - Att stödja människors möjlighet att skapa egna resurser
 - Att bistå med kollektiva resurser
- **I detta krävs insatser från en rad sektorer, verksamheter, professioner, samt stöd och samordning**

Ojämlighet – en central utmaning

- Olika former av ojämlikhet – i hälsa och centrala livsområden – är en central utmaning för samhället
- Ojämlighet i livsvillkor och möjligheter är även en gemensam nämnare för många andra utmaningar
- Ojämlikheten i hälsa och dess bestämningsfaktorer är därför en nyckelfråga för politiken på en rad områden!

Det handlar om jämlik hälsa
– *Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete*

DEL BETÄNKANDE AV
KOMMISSIONEN FÖR
JÄMLIK HÄLSA

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR
SOU 2016:55